

Atatürk Döneminde Eğitimdeki Gelişmeler

**Prof. Dr. Süleyman BOZDEMİR, Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Fizik Bölümü, ADANA e-mail: sbozdemir@cu.edu.tr**

Mustafa Kemal emperyalist güçlere karşı, mazlum milletlere örnek olan ulusal kurtuluş savaşını 9 Eylül 1922’de utkuyla bitirince, İzmir’de Mustafa Kemal’e “çok yorulduunuz herhalde, çiftliğinize çekilir dinlenirsiniz” dediler. Mustafa Kemal’in yanıtı şöyledir : **“Hayır asıl savaş şimdi başlayacak... Bu savaş, cahilliğe ve gericiliğe karşı yapılacaktır”**. Bu savaş aslında, ortaçağın karanlığından bir türlü çıkmasına fırsat verilmeyen bir toplumun çağdaşlaşması için verilecek, uzun zaman alacak, ikinci bir kurtuluş savaşı olacaktır. Nitekim devrimin lideri Atatürk de bunun farkındadır:”**En mühim en esaslı nokta eğitim meselesidir. Eğitimidir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı yüksek bir cemiyet halinde yaşatır, ya da bir milleti esaret ve sefalete terk eder”** dedikten sonra ekler:” **Bazı şeyler vardır ki bir kanunla, bir emirle, bir düdük çalarak düzeltilebilir. Ama bazı şeyler vardır ki, kanunla, emirle, milletçe omuz omuza boğuştuğumuz halde düzelmezler. Fesi atar şapkayı giyer adam, ama alnında fesin izi vardır. Siz sarıkla gezmeyi yasaklıyorsunuz. Kimse sarıkla dolaşmaz. Ama bazı insanların başındaki görünmeyen sarıkları yok edemezsiniz. Çünkü onlar zihniyetin içindedir. Zihniyet, binlerce yılın birikimidir. O birikimi bir anda yok edemezsiniz; boğuşursunuz onunla sadece...Yeni bir zihniyet, yeni bir etik yerleştirtinceye kadar boğuşursunuz onunla ve sonunda Muaffak olursunuz.”**

Neticede emperyalist güçlere karşı kurtuluş savaşı kazanılıp Cumhuriyet’in ilan edilmesinden sonra Türk toplumunu çağdaş medeniyet düzeyine ulaştırmak, ülkenin ilerlemesinin önündeki engelleri kaldırmak, laik ve ulusal bir yapı oluşturmak için Atatürk’ün önderlik ettiği devrimlerin adım adım uygulanmaya başlandığını görüyoruz. Özellikle Türk Devrimi’nin başarısının eğitim alanındaki başarıya bağlı olduğu gerçeği, eğitimin yaygınlaşması ve değişmesi için kararlı ve öncelikli adımların atılmasını zorunlu kılmıştır. Bu amaçla Atatürk döneminde eğitim ve öğretimin ilkokuldan yükseköğretime kadar olan her alanında köklü çözümlere gidilmiştir. Getirilen çözümler ise, eğitimin hem niceliksel hem de niteliksel durumunu geliştirdiği gibi Atatürk’ün özlemini duyduğu yeni Türkiye’nin temel taşlarını oluşturmuştur. Atatürk döneminde eğitimde ki gelişmeyi ortaya koyabilmek için Baş Öğretmen Atatürk’ün eğitime bakışını bilmek gerekir.

Atatürk'ün Eğitime Bakışı

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra eğitim sorunları sadece Osmanlı dönemine ait olan sistem yanlışları ve devralınan modellerle ilgili değildir. Fiziki ve maddi olanaklar açısından da eğitim ve öğretim kurumları yetersiz bir durumdadır.

1923–1924 eğitim – öğretim yılında Türkiye'nin nüfusu 11-12 milyondur. Bu nüfusun %10 ve kadınların sadece %3'ü okuryazardır.

Bu yıllarda Türkiye de 4.894 ilkokul, 23 lise, 64 meslek okulu, 9 fakülte ve yüksek okul olmak üzere toplam 5.062 öğretim kurumu vardır. Bu okullarda görevli olan öğretmen ve öğretim üyesi sayısı ise toplam 11. 918'dir. İlkokullarda 341.941, ortaokullarda 5.905, liselerde 1.241, meslek okullarında 6.547 ve yüksek öğretimde 2.914 olmak üzere 358.548 öğrenci vardır.

O yıllarda eğitime bütçeden ayrılan pay düşük bir düzeydedir.

1921'de 57.128.833 TL. olan Genel bütçeden eğitime ayrılan miktar 390.412 lira olmuştur.

1923'te genel bütçe 105.929.911 lira olmasına karşın Milli Eğitime ayrılan ödenek 3.033.003 liradır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında bu sayısal verilerin dışında eğitimin niteliksel özellikleri de düşüktür. Çanakkale ve kurtuluş savaşında kaybedilmiş olan öğretmenlerin yanı sıra mevcut eğitimcilerin mesleki formasyonu da yetersizdir ve öğretim programları çağdaş bir anlayıştan yoksundur. Okul binalarının durumu ve ders araç-gereçlerinin eksikliği ve eğitimle ilgilenen merkez ve taşra örgütünün idari teşkilatlanmasındaki sorunlar Türk Eğitim sisteminin o günkü durumunu yansıtmaktadır.

Atatürk döneminde eğitimdeki nitel ve nicel gelişmeleri ve yapılan eğitim reformlarını iyi değerlendirebilmek için Atatürk'ün eğitime nasıl baktığı, bu konudaki düşünceleri ve felsefesi çok iyi bilinmelidir.

Atatürk'ün öz yaşamına baktığımızda eğitime ilişkin gözlem ve tespitleri ilkokula başladığı çocukluk yıllarına kadar gitmektedir. Atatürk, çocukluk ve gençlik yıllarını Osmanlı Devleti'nin son ve en burhanlı ve çalkantılı dönemlerinde yaşamıştır. Üstelik O, bu çağlarını bir kazan gibi kaynayan Balkanlar'da, sonra İstanbul ve ülkenin çeşitli yerlerinde geçirmiş, yıkılmakta olan devletin çöküş nedenlerini ve kurtarılma yollarını düşünme fırsatı bulmuştur. O, kurtuluş savaşı ve devrimleriyle, Türk ulusunun yok olmasını önlemiş, yeni bir Türk Devleti kurmuştur. Bütün bu tarihi olaylar, O'nun bir vatanperver ve gözlemci bir aydın, asker, önder ve devlet kurucusu olarak, sosyal hayatımızın sorunlarına ilişkin somut, elle tutulur, açık seçik tespitlerde bulunmasını ve yine somut, açık, inandırıcı, kesin kurtuluş önerileri ve çareleri düşünüp ileri sürmesini gerekli kılmıştır.

O bir karesinde şöyle der : **“Bir milletin felakete uğraması demek, o milletin hasta, hastalıklı olması demektir. Bu nedenle kurtuluş, toplumdaki hastalığı tespit ve tedavi etmekle elde edilir.** Yine O, **“geçmişin hatalarını kökünden temizlemek, düzeltmek“** gerektiğini belirtir. Bunu da ancak yeni bir eğitim anlayışı ve uygulaması ile gerçekleştirilebileceğini çok iyi biliyordu. Osmanlı dönemi eğitim sistemi ile bu sorunların üstesinden gelmenin bir olanağı yoktu.

Çünkü Osmanlı dönemi eğitim sistemi:

- 1- Ümmet döneminin ve siyasetinin bir aracı olmuştu.
- 2- Medrese eğitimi, Türk toplumunun bağımsızlık ve ilerleme yollarını açamamıştı.
- 3- Toplumda bilgisizlik yaygındı. Okuma yazma oranı hep %10'lar da kalmıştı.
- 4- Uygulanan öğretim yöntemleri çağın gereklerine uygun değildi ve yetersizdi. Yaratıcılığı engelleyici, baskıcı ve ezberci nitelikte idi. Akılcı değil nakilci idi.
- 5- Çocukların üzerinde ailenin ve öğretmenin aşırı baskısı vardı.
- 6- Eğitim ulusal değildi. O nedenle ulusal bir kültür politikası oluşturulamamıştı. Bilindiği gibi bir milletin yükselmesi de, alçalması da eğitimin ulusal olup olmaması ile yakından ilgilidir.
- 7- İstikrarlı bir eğitim politikası yoktu. Osmanlının son dönemlerinde her Eğitim Bakanı'nın ayrı bir programı vardı.
- 8- Osmanlı döneminde eğitimin amacı, kendini, hayatı bilmeyen, her konuda yüzeysel bilgi sahibi, tüketici insan yetiştirmek olmuştu.
- 9- Geleneksel olarak uygulanan eğitim, bu dünyaya değil, öbür dünyaya yönelikti. Çağın gerçeklerine, gereklerine ve toplumun gereksinimlerine yanıt vermemekte idi.

Bu dönemde, tüm düşünürlerin ve hocaların devletin resmi öğretisi olan kutsal kitap dışında bir şeyler öğretmesine izin verilmemiştir. Bilim ‘şeriatın izin verdiği ölçüde, suyasabuna dokunmaz konularda, alimlerce araştırılmış ve öğretilmiştir. Onlara göre çağdaş

dünyada insan aklının geliştirdiği tüm yapıtlar kitapta vardır. Kitap dışındaki arayışlar günahı, arayışa girenler de kafirdi. İşte bu yerleşik ve batıl anlayış, Türk Toplumunun Batı'nın çağdaş toplumlarından 300 - 350 yıl geri kalmasına neden olmuştur.

Atatürkçü Eğitimin Temel İlkeleri ve Amacı

Atatürk, Cumhuriyet döneminde izlenmesi gereken eğitimle ilgili olarak önerilerini, isteklerini ve talimatlarını değişik zamanlarda ve değişik yerlerde yaptığı konuşmalarda çok açık bir biçimde ortaya koymuştur.

Yeni ulusal eğitim sistemi arayışı çerçevesinde Atatürk'ün yeni Türk eğitim sistemi ve dayanacağı temel ilkeleri konusundaki görüşlerini *Ulusal, Laik ve Pozitivist (Bilime dayanan çağdaş eğitim)* eğitim başlığı altında üç ana noktada toplamak olasıdır. Bu temel ilkeler hakkında çeşitli dönemlerde yapmış olduğu konuşmalarda ortaya koyduğu görüşler oldukça ilginçtir. Daha 15 Temmuz 1921'de, yani Sakarya Savaşı'nın en kızgın günlerinde M. Kemal, Ankara'da toplanmış olan Milli Eğitim Kongresi'nde öğretmenlere şöyle sesleniyordu:

“... Savaş günlerinde dahi dikkat ve özenle işlenip çizilmiş bir milli eğitim programı vücuda getirmek ve mevcut milli eğitim örgütümüzü bugünden yararlı şekilde çalıştıracak ilkeleri açıklamak için çalışmalıyız...”

“...Şimdiye kadar izlenen öğretim ve eğitim yöntemlerinin milletimizin tarihi gerilemesinde en önemli neden olduğu kanısındayım. Onun için bir milli programdan bahsederken, eski devrin hurafelerinden ve doğuştaki niteliklerimizle hiçbir ilgisi olmayan yabancı fikirlere, Doğu'dan ve Batı'dan gelen bütün etkilerden uzak, milli karakter ve tarihimizle uygun bir kültür kastediyorum.”

1 Mart 1922 günü Meclis'i açış nutkunda da M. Kemal, Milli Eğitim Programını tanımlarken, **“Bu program, milletimizin bugünkü haline, sosyal hayati ihtiyacına, çevrenin koşullarına ve çağın gereklerine tamamen uygun olsun”** demektedir.

27 Ekim 1922'de İstanbul'dan gelen öğretmenlere seslenirken de Atatürk şöyle diyordu:

“Milleti millet yapan, ilerleten, bereketli kuvvetler, fikir kuvvetleri ve sosyal kuvvetlerdir... Fikirler manasız, mantıksız, safsatalarla dolu olursa o fikirler hastadır. Keza, sosyal hayat akıl ve mantık dışı, faydasız ve zararlı inanç ve gelenekler içinde yüzüyorsa felce uğrar. Önce fikir ve sosyal hayat kaynaklarını temizlemekle işe başlamak lazımdır.”

“Milletimizin siyasal ve sosyal hayatında, milletimizin fikir terbiyesinde rehberimiz bilim ve fen olacaktır” diyerek tümüyle pozitivist bir eğitim görüşünü ortaya koyuyordu. **“Hiçbir mantıki delile dayanmayan birtakım geleneklerin, inançların muhafazasında ısrar eden milletlerin ilerlemesi çok güç olur”** sözleri, M. Kemal'in ilerlemek için pozitivist eğitimi temel araç saydığını gösteriyordu.

Yine 1 Mart 1924 Meclis'i açış nutkunda Atatürk **“Eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ilkesinin bir an önce uygulanmasını gerekli görüyoruz”** dedikten sonra; **“Türkiye'nin eğitim siyasetini, her derecesinde tam bir açıklık ve hiçbir tereddüde yer vermeyen kesinlikte ifade etmek ve uygulamak lazımdır. Bu siyaset her manasıyla ulusal nitelikte gösterilebilir”** diyordu.

Atatürk, 25 Ağustos 1924 tarihinde Ankara Öğretmenler Birliği Genel Kongresi'nde öğretmenlere **“Milli ahlakımız medeni esaslara ve hür fikirlerle beslenmeli ve desteklenmelidir. Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister”** diyerek laik eğitimin önemini vurgulamaktadır. Bu görüşlerin sonucu olarak eğitimde laiklik ilkesi, mecliste Öğretimin Birliği yasınının çıkmasıyla birlikte uygulamaya başlanmıştır.

Atatürk 22 Eylül 1925 günü Samsun İstiklal Ticaret Mektebi'nde yaptığı bir konuşmada diyor ki: **“Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin dışında mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delalettir”**.

Eğitimde bilimin üstün önemine dikkat çeken Atatürk yine aynı okuldaki konuşmasında ulusal eğitimin de ne kadar önemli olduğuna değinir ve **“...Efendiler, (dini, ulusal, uluslararası) bütün eğitimlerin hedef ve amaçları başkadır. Ben burada yalnız, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni nesle vereceği terbiyenin milli terbiye olduğunu kesinlikle belirttikten sonra diğerleri üzerinde durmayacağım... Milyonlarca insan (Müslüman) şunun ya da bunun tutsaklık zincirleri alındadır; çünkü bu insanlar ayrıca**

bir ulusal eğitimden geçmemiştir...” der. Ulusal eğitimle geliştirilen kafaların ise paslandırıcı, uyuşturucu, gereksiz, saçma sapan inanışlar ve düşüncelerle doldurmaktan da özenle sakınılması gerektiğini ısrarla vurgular.

Sonuç olarak Atatürk’ün eski Osmanlı Eğitim Sistemi ve yeni bir Ulusal Eğitim Sistemi konusundaki görüşleri şöyle özetlenebilir:

Osmanlı İmparatorluğu Eğitim Sistemi, ümmet döneminin ve ümmet siyasetinin bir aracı olmuştur. Türk toplumuna bağımsızlık ve ilerleme yollarını açamamıştır.

Toplum 600 yıl bilgisiz ve cahil bırakılarak uyutulmuştur. Atatürk’e göre bu bilgisizlikte kusur halkın değil, Türkün karakterini anlamayarak onun kafasını zincirlerle saran eski yönetimlerindir ki bunlar, kendi devamları için, halkın bilgisizliğini sürdürmeyi gerekli görmüşlerdir. Burada cahillik ya da bilgisizlikten kasıt sadece okuma yazma bilmeyenler değil okuma yazma bildiği halde gerçeği görmeyenlerde cahil veya bilgisizdirler.

“Yoksa okumuş olanlardan en büyük cahiller çıktığı gibi hiç okuma bilmeyenlerden de hakikati gören gerçek alimler çıkar.” diyor Atatürk (18.02.1923’te Tarsus’ta çiftçilerle konuşmasında) Uygulanan eğitim ve öğretim yöntemleri genelde çağdışıdır.

O’nun okullarda bizzat uygulandığını gördüğü yöntemler şunlardır:

- ✓ Baskıcı yöntemlerin yanında kısmen serbestliğe dayanan yöntemler
- ✓ Pasif, nakilci ve ezberci yöntemlerin yanında, kısmen aktif, akılcı, deneyici, etkin yöntemler.

Dinsel eğitimin yoğun olduğu okullarda, Cumhuriyetten önce insanlarımız ülkenin gerçek gereksinimlerine ve ulusal düşüncelere göre değil, geleneklere göre eğitiliyordu. Öğretimde bilimsel yöntemler ve amaçlar hiç uygulanmıyordu. Öte yandan temelleri II. Mahmut zamanında atılan laik eğitim kurumlarında din derslerine yer verilmemiş, tamamen çağdaş yöntemlerle eğitim-öğretim sürdürülmeye çalışılmıştır. Laik bir eğitim düzeninin ilk örnekleri sayılabilecek olan bu okulların Batı’lılaşma sürecine, akla, bilime dayanan eğitime katkıları asla küçümsenemez.19.yy. ın ikinci yarısında devleti yönetenlerin ve Abdülhamit despotizmine karşı çıkanların büyük çoğunluğu da bu okullardan yetişmişti.

Ne var ki, ulema ve tutucu çevrelerin desteklediği İslami eğitim düzeniyle, yenilik taraftarlarının yaygınlaştırmaya çalıştıkları laik eğitim düzeni felsefeleri, amaçları, ders programları ve genel yapılarıyla ayrı dünyalara sesleniyorlardı. Bu nedenle de, yetişme kaynaklarının farklılığı nedeniyle insanlarımız arasında düşünce, duygu ideal birliği yoktu.

Yalnızca azınlıklar ve yabancılar, eğitimin kendi siyasi ve ekonomik amaçları için önemini anlamışlardı. Böylece Osmanlı'da yüzyıl süren bir eğitim ikiliği çatışması yaşanmıştır.

Atatürk bütün bu gözlem ve tespitlerden sonra, yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu ve Cumhurbaşkanı olarak Osmanlı Eğitim Sisteminin yerine, yepyeni bir eğitim felsefesi ve politikası ortaya koymak için olağan üstü bir gayret göstermiştir.

Atatürk'ün uygulamaya koyduğu Ulusal, laik, ve Bilime dayanan çağdaş eğitim ve öğretim; akılcı, gerçekçi, deneyci, araştırmacı, eleştirici ve yaratıcı bir öze dayanır. Yabancı doktrin ve dogmalara ya da materyalist akımlara da bağlı değildir.

Atatürkçü eğitim, insanları hayata etkin olarak katılan kültür ve uygarlığın değerlerinden yararlanabilecek duruma getirebilen, her alanda bilime ve sanata, kendi öz değerlerine, uygarlığa katkıda bulunabilecek yaratıcı bir nitelik sağlamak amacına yöneliktir. Bu amacın gerçekleştirilmesinde en temel ilke, kişiye olumlu ve rasyonel düşünme yeteneği kazandırmak, bağınazlıktan uzak görüş ufku geniş, kişiyi yetiştirme yolunda insanlığa mal olmuş kültür kaynaklarından yararlanmak olmalıdır. Her şeyden önce gelecek kuşaklar Türkiye'nin bağımsızlığını koruyacak Cumhuriyeti koruyup yükseltecek biçimde yetiştirilmelidir.

Atatürk'ün eğitime bakışından çıkarılacak çok önemli dersler vardır. O her şeyden önce öğretmenlere çok büyük önem vermiştir. **”Ancak, üstün fikri ve etik özelliklere sahip öğretmenlerdir ki yeni kuşakları iyi yetiştirebilirler”** diyor. Bu bize bugün öğretmen yetiştirmede niteliğe çok önem vermemiz gerektiğini bir daha hatırlatıyor.

Atatürk'ten başka insanlar da eğitimdeki yanlışları ve kötü gidişi görmüşler ve düzeltme yollarını araştırmışlardır. Fakat hiç kimse ayrıntılı, doğru, sistemli bir çalışma yaparak kesin teşhisi konulamayan ve çözüm yolları bulunamayan toplumsal felaketlerin nedenlerini, bunların eğitim ve öğretimle ilişkilerini, ortadan kaldırma ve çözüm yollarını Atatürk kadar çok iyi gösterememiştir. O kurduğu yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti için çağa uygun yeni bir ulusal eğitim felsefesi ve politikası benimsemiş ve sağlığında bizzat uygulatarak sonuçlarını görme şansına sahip olmuştur. Atatürk'ün öğretmenlere, a-babalara, öğrencilere, devlet adamlarına, hepimize verdiği görevleri, eğitimimiz için gösterdiği amaçları her an hatırdan tutup gerçekleştirme gayreti içinde olmalıyız. Onları unutmur ya da savsaklarsak, ne büyük hatalar yapıldığını yaşayarak görüyoruz. Onları içtenlikle, gereği gibi uyguladığımız zaman ulusumuzun gelişme ve yükselmesi kesinlikle gerçekleşecektir. Bundan kimse kuşku duymamalıdır.

Devrim Kanunları

Cumhuriyetin temel eğitim politikasını gerçekleştirmek için önündeki tüm engellerin kaldırılması gerekmektedir. Bunun için ilk büyük adım olarak 3 Mart 1924'te meclisten üç önemli devrim yasası çıkartılır. Bunlar hilafetin, şeriye ve evkaf vekaletinin kaldırılması ile ‘‘öğretimin birleştirilmesi’’ yasalarıdır.

Böylece artık, Osmanlının temsil ettiği din devleti yıkılıyor, laik ilkelere dayalı Türkiye cumhuriyeti kuruluyordu. Bu üç devrim yasasıyla laik cumhuriyetin kuruluşu gerçekleşiyor. Bu yasaların kabul edilmesi, siyaset ve hukuk açısından aşağıdaki sonuçları doğurmuştur. Halifeliğin kaldırılması, devletin yapısındaki laikleşmenin en önemli başlangıcıdır. Şeriye vekaletinin kaldırılışı şeriata dayalı hukuk sisteminin yıkılışıdır.

Bunların ardından şeraite dayalı yasalar yürürlükten kaldırılmış, yurttaşlık yasası, borçlar yasası, ticaret yasası ve usul yasaları kabul edilmiştir. Böylece çağdaş hukuk ilkeleri benimsenmiş hukukun laikleşmesi sağlanmıştır.

Bunlarla eşzamanlı olarak türbe, tekke, zaviyeler ve tarikatlar kaldırılmış, harf devriminin kabul edilişi ile kültür alanının laikleşmesi sağlanmıştır.

Öğretimin birleştirilmesi yasasıyla mahalle mektepleri-sübyan mektepleri, azınlıklara ait okullar ve medreseler kaldırılmıştır. Bu son derece önemli devrim yasasıyla eğitimin birliği ve laikleşmesi sağlanmıştır. Eğitim ve öğretim dinsel etkilerden uzak, bilimsel bir bütünlük içinde verilmeye başlanmıştır. Ders programları, ders ve yardımcı kitapları pozitif bir anlayışla, bilimsel olarak hazırlanmış ve okutulmuştur. Öğretmenler ve eğitim yöneticileri laik eğitime ve öğretim birliğine içtenlikle inanmışlardı. Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim sisteminin temel dayanakları olan Atatürkçü eğitim ilkelerinin, uygulamadaki başarısı, büyük ölçüde öğretim birliği ile sağlandığı söylenebilir. Öğretim birliği yasasının uygulamaya konulmasıyla, stratejik olarak, geleneksel toplum yapısından kopmanın ilk adımı olarak kabul edilmiştir. Yeni toplumsal yapının temellerini, dünyevi gereksinimler doğrultusunda oluşturmak bu politika açısından büyük önem taşımaktadır. Yeni kurulan ulus devletin, eğitime büyük önem vermesi ve eğitimin kitleleşmesi çabası sonraki yıllarda Millet Mektepleri, Halkevleri, Köy Öğretmenleri Kursları ve Köy Enstitüleri'nin açılmasına kaynaklık etmiştir. Böylece ülkemizin siyasi ve toplumsal tarihinde yaşamsal önemi olan bir sürece girmiş olduğunu görüyoruz

Bu yasalar gerçek aydınlanma devriminin temel yasalarıdır. Bu yasalar sayesinde Avrupa'nın 300-400 yılda yaptıklarını Atatürk 15 yıla sığdırmayı başardı.

Türk basınının duayeni İlhan Selçuk'un sık sık yazılarında vurguladığı gibi: Padişahlığa karşı Cumhuriyetçilik, ümmetçiliğe karşı ulusçuluk, şeraite karşılık laiklik gerçekleşiyordu. Akıl inançtan, bilim dinden bağımsızlaşıyordu. Gerçekten, Atatürk'ün başlattığı Eğitim seferberliği ile Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk 15 yılında başarılanlar, eğitim tarihimizin unutulmaması gereken başarılarıdır.

Laik İkelere Göre Düzenlenen Eğitimdeki Uygulamalar

Laik ilkelere göre düzenlenen eğitim yaşamında:

1. “**karma eğitim**“ esas olur.

2. 3 Kasım 1928 tarihli “Türk harfleri hakkındaki Kanun’un yürürlüğe girmesiyle, 1928 yılı Aralık ayından itibaren, resmi ve özel bütün Türkçe gazeteler ve dergiler yeni Türk harfleri ile çıkmaya başlamıştır.

3. 1 Ocak 1929 tarihinde Millet Mektepleri açılmıştır. Halka önce okuma-yazma öğretme amacıyla açılan bu okullar ilerleyen dönemlerde yaşamak için gerekli olan diğer bilgileri de öğretme amacı gütmüştür.

4. Türk Ocakları, Halkevleri ve Halkodalarında okuma-yazma kursları düzenlenmiştir. Yeni harflerin kabulünden sonra bu harfleri öğrenmek için açılan Millet Mekteplerinden 1928-1937 yılları içinde 1.451.759 öğrenci mezun olmuştur. Bu öğrencilerin %73.15'i erkek, %26.85'i kadındır. Millet mekteplerine devam eden ve bu mektepleri bitiren öğrencilerin özellikle 1928-1932 arasında en yüksek sayı ve oran arz ettiği aşağıdaki tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. Millet Mekteplerinden Mezun Olan Öğrenci Miktarı
(1928-1937)

Seneler	Erkek	Kadın	Toplam	% ²⁵
1928-1929	397.476	199.534	597.010	41.13
1929-1930	180.255	82.168	262.423	18.08
1930-1931	144.446	43.865	188.311	12.97
1931-1932	85.120	23.350	108.470	7.47
1932-1933	75.793	15.142	90.935	6.26
1933-1934	35.183	5.668	40.851	2.81
1934-1935	58.809	7.446	66.255	4.56
1935-1936	35.679	4.550	40.229	2.77
1936-1937	49.168	8.107	57.275	3.95
Toplam	1.061.929	389.830	1.451.759	100.00

5. Öğretimde Birlik, Türk harflerinin kabulü ve Millet mekteplerinden sonraki aşamada, temelinde yine milli nitelikler taşıyan Tarih ve Dil çalışmaları başlatıldı. Milli tarih çalışmalarına önem veren Atatürk ileri sürdüğü Türk Tarih Tezi ile Anadolu Türklüğünün, tarihi gerçekler ışığında incelenmesini önermiştir. Türk tarihinin bilimsel olarak araştırılması için 1931’de Türk Tarihi Tetkik Cemiyetini kurmuş, 1935 yılında Türk Tarih Kurumu adını almıştır.

Atatürk çağdaş bir devlet için siyasal devrimlerin yeterli olmadığını bunun için toplumsal ve kültürel atılımların yapılması gerektiğini biliyor ve bunları sırasıyla gerçekleştiriyordu. Bütün devrimlerin milli egemenlik ilkesi ve milleti çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarma amacı taşıyan Atatürk dilde de bu ilke ve amaç için hareket etmiştir.

Atatürk’ün Tarih araştırmalarının yanında Türk dilinin arılaşması ve başka dillerin etkisinden kurtulması için büyük çabalar harcamıştır. Bu amaçla 12 Temmuz 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Daha sonra da Türk Dil Kurumu adını almıştır.

6. Eğitimin bir başka gelişmesi ise ortaöğretim ve yükseköğretimde gerçekleşmiştir. İlk ve ortaöğretimde okul programları değiştirilir (1924, 1926,1931, 1935) .İlk öğretmen okulları her ilin özel idarelerinden alınıp 10 bölgede toplanır ve güçlendirilir. 1926 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü kurularak ortaokul öğretmeni yetiştirme ilk kez gündeme getirilir. Gazi Eğitim Enstitüsüne eklenen yeni bölümlerde Resim-İş, Müzik, Beden Eğitimi gibi alanlarda yeni tip öğretmenler, müfettişler ve meslek adamları bilim insanları yetiştirmek üzere

yetenekli bazı gençler özenle seçilerek yurtdışına seçkin üniversitelere gönderilmeye başlanır. Bu ilk önlemler 1925-1929 yılları arasında Milli Eğitim Bakanı olan Mustafa Necati'nin eseridir. O'nu Bakan Saffet Arıkan (1935-1938), Hasan Ali Yücel(1938-1940) izler.

Açılan ve ileride açılacak olan yeni öğretim kurumlarının öğretim elamanı gereksinimini karşılamak üzere 1927-1938 yılları arasında yabancı ülkelere yıllara göre gönderilen öğrenci sayıları şöyledir:1924'te çıkarılan bir yasa gereğince ilk olarak 1927-1928 eğitim öğretim yılında sekiz değişik ülkeye toplam 42 öğrenci gönderilmiştir. Yurt dışına gidecek öğrencilere Atatürk çektiği telgrafta şöyle der:’’Sizi birer kıvılcım olarak gönderiyorum. Alevler olarak geri dönmelisiniz.’’ Bu sayı yıllar geçtikçe artmıştır. 1929-1930 eğitim-öğretim yılında, yabancı ülkelere gönderilen öğrenci sayısı 288’e ulaşmıştır.1937-1938 eğitim- öğretim yılına gelindiğinde bu sayı 204’tür.Bu öğrencilerin Almanya(97), Fransa(21), Belçika(15),Amerika(15),İsviçre(13),Avusturya(14) olmak üzere diğerleri İtalya, İngiltere, Macaristan ve Rusya’ya gönderilmişlerdir. Burada Türk öğrencilerin % 86.77'nin gönderildiği ülkelerin başında Almanya, Fransa, Belçika ve Amerika gelmektedir.

7. Yüksek öğretimde yapılan reformlar kapsamında 1924’de Yüksek Muallim Mektebi yeniden yapılandırılır. 1925’te Ankara Hukuk mektebi açılır. 1930’da Yüksek Ziraat Okulu’nun ve 1933’de Osmanlı döneminde adı Darül-fünun olan İstanbul Üniversitesi’nin açılışı takip etmiştir. 1934’te Ankara Milli Musiki ve Temsil Akademisi açılırken, 1935’te İstanbul da bulunan Mülkiye mektebinin adı Siyasal Bilgiler okullarına çevrilerek Ankara’ya taşınmıştır. Ve böylece ilk defa Ankara Üniversitesinin temeli atılmış oluyordu. Atatürk’ün öncülüğünde 1933’ten itibaren yapılan üniversite reformu 9 Ocak 1936’da Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nin açılışı ile devam etmiştir. Bunlara, hazırlıkları Atatürk tarafından başlatılan ancak kuruluşu İkinci Dünya Savaşı nedeni ile 1940’ların başına kalan Tıp ve Fen Fakültelerini eklemek gerekir.

8. Üniversite reformu sayesinde yabancı uzman ve öğretim üyelerinin çeşitli fakültelerde ders vermeleri sağlanır. Ayrıca eğitim ve kültür reformunu tamamlayacak şekilde John Dewey, Künhe, Omer Buyse, Albert Malche, Berge Parker gibi uzmanların ve Amerikan Heyetlerinin görüşlerine başvurulduğunu görüyoruz. Albert Malche’in raporu doğrultusunda üniversite reformu yapılır. John Dewey’in raporu eğitim alanında yapılan reformlarda etkili olur. 1925’te Alman Ticaret ve Sanayi danışmanı olan Prof. Künhe ve Belçika meslek öğretimi genel müdürü olan Omer Buyse’nin raporları yönetim, program, öğretmen yetiştirme, denetim ve yüksek öğretim reformu gibi konuları kapsamakta ve yol gösterici olmuştur.

Atatürk döneminde kültür alanında gerçekleştirilen çalışmalardan biride Halkevleri olmuştur. 19 Şubat 1932’de ilk Halkevleri açılmıştır. Halkın eğitim ve kültür işleriyle

ilgilenen bu kurum çalışmalarını dokuz kolda yürütmüştür. Bunlar: Dil, Edebiyat,-Tarih, Temsil, Güzel Sanatlar, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kursları, Kütüphane ve yayın, Müzecilik ve Sergileme, Köycülüktür. Özellikle öğretmenlerin görev aldığı bu kültür kurumlarında çeşitli birimler oluşturulmuştur. Kurumun köylerdeki devamı olarak Halk odaları kurulmuştur.

Atatürk döneminde eğitimdeki niteliksel ve niceliksel gelişmeler Cumhuriyet öncesi dönemle karşılaştırılamayacak düzeyde gerçekleşmiştir. 15 yıllık dönemde eğitim alanında önemli adımlar atılmıştır. Bunu daha iyi görmek için Atatürk döneminde ilk, orta, lise, öğretmen okulu, teknik ve meslek okulları ve yükseköğretimdeki niceliksel gelişmeler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Milli mücadele ile başlayan yeni eğitim çalışmaları Atatürk'ün aramızdan ayrılmasına kadar kesintisiz, kararlılıkla sürdürülmüştür. Böylece 15 yıllık bu çok kısa dönemde eğitim alanında önemli adımlar atılmış, deyim yerinde ise ikinci bir kurtuluş savaşı daha verilmiştir. Bu dönemde eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, okulun herkese açık ve parasız olması, ilköğretimin yaygınlaştırılması ve toplumun çağdaşlaşması amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda 1923-1938 yılları arasında okulların, öğretmenlerin ve öğrencilerin sayısında ve ülke nüfusunda büyük artışlar olmuştur. Eğitim savaşının sonunda kazanılan utkunun sayısal göstergeleri şöyledir:1923-1938 arasında Türkiye nüfusu %38 artarken, ilköğretimdeki öğretmen sayısı da%154'lik bir artış göstermiştir. Özellikle kadın öğretmen sayısındaki %352'lik artış ile kız öğrencilerdeki %323'lük, ortaokullardaki öğrencilerde %1.255 ve liselerdeki öğrenci sayısında % 1.692'lik artış olduğunu tablolardaki verilerden anlıyoruz. Diğer taraftan yeni açılan ilkokul sayısı %137,ortaokul sayısı %194 ve lise sayısı %296'lık bir artış göstermiştir.Cumhuriyetin ilk yıllarında yüksek öğretimde hiçbir kadın öğretim üyesi yok iken ,1938 yılında üniversitelerde 99 kadın öğretim üyesi bulunmaktadır.Ayrıca %189'luk bir artış gösteren bu kurumlardaki öğrenci sayısı da % 328 atmıştır.

Tablo 2. Yıllara Göre Bütün Okulların Sayısı ve Bunların Öğretmen ve Öğrenci Miktarı (1923-1937)

Seneler	Okul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	5.062	100	12.734	100	358.548	100
1924-1925	6.149	121	16.420	132	413.284	115
1925-1926	6.134	121	17.089	137	431.923	120
1926-1927	6.156	122	18.019	145	466.192	130
1927-1928	6.192	122	17.728	143	497.298	139
1928-1929	6.754	133	18.273	147	517.286	144
1929-1930	6.720	133	18.259	147	511.223	143
1930-1931	6.775	134	19.383	156	535.830	149
1931-1932	6.894	136	19.842	160	575.068	160
1932-1933	6.973	138	19.707	158	623.283	174
1933-1934	6.602	130	18.806	151	656.732	183
1934-1935	6.653	131	19.890	160	717.917	200
1935-1936	6.523	129	19.879	160	770.527	215
1936-1937	6.386	126	20.061	161	810.199	226

1923-1924 ders yılında bütün okulların sayısı 5.062 iken, 1936-1937 senesinde bu sayı %126 artış ile 6.386'ya yükselmiştir. Aynı dönemde bütün okullardaki öğretmen sayısı 12.437'den %161'lik bir artış ile 20.061'e çıkmıştır. Okullardaki öğrenci sayısı ise 358.548 iken bu sayı 1936-1937 senesinde %226 artış ile 810.199'a yükselmiştir.

Cumhuriyet'ten önce sübyan mektepleri ve ibtidai mekteplerde yapılan ilköğretim, halkın okuma-yazma oranında çok önemli ilerleme sağlayamamıştır. Bu sebeple 1923'ten itibaren ilköğretim, üzerinde en çok durulan alan olmuştur. Bu çabalar daha sonraki yıllarda artarak devam etmiştir. Eğitimde fırsat eşitliğinin oluşturulması, okulun herkese açık ve parasız olması, ilköğretimin yaygınlaştırılması ve toplumun çağdaşlaşması amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda 1923-1938 arasında gözle görülür sayısal artışlar yaşanmıştır. Böylece 1923-1924 ders yılında 4.894 olan ilkokul sayısı, 10.238 olan ilkokul öğretmeni ve 341.941 olan ilkokul öğrenci sayısı 1937-1938 ders yılına kadar sırasıyla, %137, %154 ve %224'lük artışlar göstermiştir. Neticede 1937-1938 ders yılına gelindiğinde ilkokullar 6.700, ilkokul öğretmeni 15.775, öğrenciler ise 764.691 rakamını bulmuştur. Ancak ilköğretim alanındaki bu sayısal gelişmeler tek başına yeterli görülmemiş, Birinci ve İkinci Heyet-i İlmiye toplantılarında ilk ve ortaokul programlarında Cumhuriyet rejiminin gereklerine göre düzenlemeler yapılmıştır. Böylece ilköğretimde çağdaş ve yaygın eğitimin oluşması temin edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3. Yıllara Göre İlkokul Sayısı ve Bunların Öğretmen ve Öğrenci Miktarı (1923-1938)

Seneler	İlkokul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	4.894	100	10.238	100	341.941	100
1924-1925	5.987	122	13.822	135	390.368	114
1925-1926	5.975	122	14.309	140	406.788	119
1926-1927	6.023	123	15.810	154	437928	128
1927-1928	6.042	123	15.194	148	461.985	135
1928-1929	6.599	135	15.718	154	477.569	140
1929-1930	6.562	134	15.308	150	469.071	137
1930-1931	6.598	135	16.318	159	489.299	143
1931-1932	6.713	137	16.973	166	523.611	153
1932-1933	6.733	138	15.064	147	567.963	166
1933-1934	6.345	130	15.123	148	591.169	173
1934-1935	6.402	131	15.102	148	647.501	189
1935-1936	6.275	128	14.949	146	688.100	201
1936-1937	6.123	125	14.698	144	711.728	210
1937-1938	6.700	137	15.775	154	764.691	224

Osmanlı Devleti'nde son dönem yenilik hareketlerinin ana noktasını ortaöğretim kurumları oluşturmuş, bu durum Cumhuriyet döneminde de devam ettirilmek istenmiştir. 1923'teki Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında, sultânî olan ortaöğretim kurumlarının ismi lise olarak değiştirilmiş, ortaokullara bir, ortaokullu liselere iki devreli lise denilmiştir. 1924 yılında bir devreli liselere ortaokul denilmeye başlanmış ve ortaöğretim; üç yıl ortaokul, üç yıl lise olarak bugünkü yapıya yaklaştırılmıştır. 1926-1927 eğitim-öğretim döneminden itibaren ortaöğretimde yatılı olmayan öğrencilerden ücret alınmamaya başlamış ve ortaöğretimde karma eğitim uygulanması başlamıştır. İlköğretimde olduğu gibi ortaöğretimde de ders program ve müfredatında değişiklikler yapılmış, yeni ders kitapları yazılmıştır. Arapça ve Farsça dersler kaldırılırken Türkçe ve edebiyat gibi derslere daha fazla yer verilmiş, liselerde ilk defa Sosyoloji dersi okutulmaya başlanmıştır. Ortaöğretimdeki bu niteliksel gelişmeler şu sayısal verilerle desteklendiğinde Cumhuriyet'in eğitim kazançlarını daha iyi anlamak mümkün olabilecektir.

Tablo 4. Yıllara Göre Ortaokul Sayısı ve Bunların Öğretmen ve Öğrenci Miktarı (1923-1938)

Seneler	Ortaokul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	72	100	796	100	5.905	100
1924-1925	64	89	720	90	10.052	170
1925-1926	68	94	760	95	11.622	197
1926-1927	68	94	698	88	15.263	258
1927-1928	78	108	791	99	19.858	336
1928-1929	78	108	815	102	23.225	393
1929-1930	82	114	982	123	25.398	430
1930-1931	83	115	1.068	134	27.093	459
1931-1932	80	111	963	121	30.316	513
1932-1933	109	151	1.390	175	35.572	602
1933-1934	119	165	1.140	143	42.522	720
1934-1935	118	163	2.354	296	46.120	781
1935-1936	118	163	2.403	302	52.496	889
1936-1937	125	174	2.648	333	62.936	1.066
1937-1938	140	194	2.840	357	74.107	1.255

1923-1924 ders yılında 72 olan ortaokul sayısı 1937-1938 senesinde %194'lük bir artışla 140'a çıkmıştır. Aynı dönemlerin ortaokul öğretmenlerinin sayısı da 796'dan 2.840'a çıkarak %357'lik bir artış göstermiştir. Ayrıca 1923-1924 ders yılında 5.905 olan öğrenci sayısı da %1255'lik büyük bir artış göstererek 74.107'yi bulmuştur.

Tablo 5. Yıllara Göre Lise Sayısı ve Bunların Öğretmen ve Öğrenci Miktarı (1923-1938)

Seneler	Lise		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	23	100	513	100	1.241	100
1924-1925	19	83	555	108	2.234	180
1925-1926	21	91	671	131	2.748	221
1926-1927	19	83	563	110	3.152	254
1927-1928	19	83	594	116	3.819	308
1928-1929	20	87	510	99	4.168	336
1929-1930	19	83	578	113	4.746	382
1930-1931	22	96	637	124	5.699	459
1931-1932	25	109	637	124	6.840	551
1932-1933	62	270	1.827	356	7.843	632
1933-1934	71	309	1.315	256	9.875	796
1934-1935	68	296	1.044	203	10.113	815
1935-1936	65	283	1.029	200	13.876	1.118
1936-1937	68	296	1.050	205	17.514	1.411
1937-1938	68	296	1.164	227	21.000	1.692

1923-1924 senesinden 1937-1938 ders yılına gelindiğinde 23 olan lise sayısı %196'lık bir artış ile 68'e, 513 olan lise öğretmenleri sayısı %227'lik bir artış ile 1.164'e ve 1.241 olan lise öğrencisi sayısı %1692'lik bir artış ile 21.000'e yükselmiştir.

Tablo 6. Yıllara Göre Mesleki ve Teknik Okul Sayısı ve Bunların Öğretmen ve Öğrenci Miktarı (1923- 1937)

Seneler	Mesleki ve Teknik Okul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	44	100	258	100	4.019	100
1924-1925	44	100	589	228	3.376	84
1925-1926	33	75	500	194	2.702	67
1926-1927	14	32	262	102	1.740	43
1927-1928	18	41	307	119	2.332	58
1928-1929	20	45	298	115	2.371	59
1929-1930	22	50	328	127	2.699	67
1930-1931	36	82	436	169	3.761	94
1931-1932	40	91	423	164	4.155	103
1932-1933	39	89	605	234	4.332	108
1933-1934	36	82	400	155	4.389	109
1934-1935	36	82	469	182	4.940	123
1935-1936	36	82	507	197	5.772	144
1936-1937	40	91	633	245	6.528	162

Mesleki ve Teknik Okulların sayısı 1923-1924 ders yılında 44 iken 1936-1937 ders yılında bu sayı 40'a düşmüştür. Fakat bu okulların gerek öğretmen gerekse öğrenci sayısı 1936-1937 ders yılına gelindiğinde sırasıyla %245 ve %162 oranında bir artış kaydetmiştir.

Atatürk döneminde mesleki ve teknik eğitim alanlarında önemli çalışmalar yapılmıştır. Niceliksel artışlar tablo-6 da görülmektedir. Mesleki ve teknik eğitimin ilk müsteşarı olan Mehmet Rüştü UZEL döneminde Atatürk'ün de yardımlarıyla meslek okulları Yüksek Öğretim Dairesine, Erkek Sanat Okulları da Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Böylece Milli Eğitim Bakanlığı meslek ve teknik okullarla ilgili reform çalışmalarını başlatmıştır. Bu okullarda kültür dersleri arttırılırken yeni meslek dersleri konulmuştur. Okulların öğretmen açığını kapatmak için bakanlık yurtdışına çok sayıda burslu öğrenciler göndermiştir. Yurtdışından da öğretmen ve uzman getirterek bu okullardaki öğretmen açığını gidermeye ve eğitim-öğretimin kalitesini arttırmaya çalışmışlardır. 1927-1933 yılları arasında 5 yeni sanat okulu açılmıştır.

Tablo 7. Yıllara Göre Öğretmen Okulu Sayısı ve Bunların Öğretmen ve Öğrenci Miktarı (1923-1937)

Seneler	Öğretmen Okulu		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	20	100	325	100	2.528	100
1924-1925	26	130	385	118	3.771	149
1925-1926	26	130	429	132	4.133	163
1926-1927	23	115	358	110	4.558	180
1927-1928	23	115	391	120	5.022	199
1928-1929	25	125	417	128	5.749	227
1929-1930	24	120	461	142	5.510	218
1930-1931	25	125	398	122	5.535	219
1931-1932	24	120	320	98	5.293	209
1932-1933	18	90	319	98	2.076	82
1933-1934	16	80	254	78	2.726	108
1934-1935	14	70	230	71	2.577	102
1935-1936	13	65	248	76	2.803	111
1936-1937	13	65	236	73	2.949	117

1923'te sadece 20 öğretmen okulunun olması öğrenci ile okul sayısının artması üzerine Maârif Vekâleti tarafından, çavuşlardan, eğitimcilerden, ehliyetnâmelilerden, üniversite ve lise ara sınıflarından ayrılanlardan ve çeşitli meslek grubundan olan kişilere, düzenlenen sınav ve kurslar ile öğretmenlik hakkı tanımıştır. Bu yeni öğretmenler sadece okulda ders vermekle kalmayacak, halkı cehaletten kurtarıp iş ve meslek öğretecek, konferanslar, oyunlar, kurslar, müsamereler ve kurslar düzenleyecekti.

Böylece okullaşmadaki artış ve eğitimdeki yeni planlama, öğretmenlerin nitelik ve nicelik durumundaki iyileştirme ile devam ettirilmek istenmiştir. Ancak 1923-1924 ders yılından 1936-1937 ders yılına kadar geçen süre içinde öğretmen okullarının ve burada görev yapan öğretmenlerin sayısında önemli bir düşüş yaşanmıştır. Okul ve öğretmen sayısındaki düşmeye rağmen bu okulların öğrenci sayıları 1923-1924 ders yılında 2.528 iken 1936-1937 ders yılında 2.949'a yükselmiştir. Bu durum öğretmen istihdamı sağlayacak yeni eğitim politikaların düşünülmesine yol açmıştır. Köy Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri bu duruma özel bir uygulama olmuştur.

Tablo 8. Yıllara Göre Üniversite ve Yüksekokul Sayısı ve Bunların Öğretmen ve Öğrenci Miktarı (1923-1938)

Seneler	Üniversite ve Yüksekokul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	9	100	307	100	2.914	100
1924-1925	9	100	349	114	3.483	120
1925-1926	11	122	420	137	3.930	135
1926-1927	9	100	328	107	3.551	122
1927-1928	12	133	450	147	4.282	147
1928-1929	12	133	515	168	4.204	144
1929-1930	11	122	502	164	3.899	134
1930-1931	11	122	526	171	4.443	152
1931-1932	12	133	526	171	4.853	166
1932-1933	12	133	502	164	5.497	189
1933-1934	15	167	574	187	6.050	208
1934-1935	15	167	691	225	6.666	229
1935-1936	16	178	743	242	7.478	257
1936-1937	17	189	796	259	8.544	293
1937-1938	17	189	837	272	9.558	328

1923-1924'ten 1937-1938 ders yılına kadar geçen sürede üniversite ve yüksekokul ile buraların öğretmen ve öğrenci sayılarında önemli artış olmuştur. Nitekim Cumhuriyet'in ilanında 9 olan bu okulların sayısı 1938'e gelindiğinde 17'ye çıkmıştır. Atatürk'ün üniversitelere ve üniversitelerin öğretim kadrosunun iyileştirilmesine yönelik çalışmaları kendisini göstermiştir. Böylece 1938'e gelindiğinde üniversite ve yüksekokul sayısındaki %189'luk artışı, %272 oranında öğretmen ve %328 oranında öğrenci artışı izlemiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'deki okullaşma sorunundan başka eğitimin finansmanı da önemli bir sorun olmuştur. Öyle ki, savaş yıllarında eğitime tahsis edilen para, genel bütçenin sadece %6'sı kadardır. Bu yıllarda yeni okullar açılmadığı gibi ekonomik ve sosyal vaziyet dolayısıyla mevcut okullar da kapatılmak zorunda kalmıştır. 1923 yılında 3.033.003 lira, 1930 yılında 9.710.297 lira olan maârif bütçesi 1938 yılına gelindiğinde 16.474.085 lira olmuştur. Tablo 9'da görüldüğü gibi, 1927-1928 ders yılında maârif için yapılan harcama ise toplam 20.298.302 lira iken bu miktar 1936-1937 senesinde %122 oranında bir artış ile 24.819.165 liraya çıkmıştır.

Tablo 9. Bütün Okullar İçin Yapılan Sarfiyatın Yıllara Göre Dağılımı
(1927-1937)

Seneler	Maaş ve Ücretler		Diğer Masraflar		Toplam	
	Lira	%	Lira	%	Lira	%
1927-1928	13.353.394	100	6.944.908	100	20.298.302	100
1928-1929	16.556.171	124	10.874.543	157	27.430.714	135
1929-1930	16.936.361	127	10.981.125	158	27.917.486	137
1930-1931	18.595.491	139	10.170.607	146	28.766.098	142
1931-1932	17.308.425	130	8.634.623	124	25.943.048	128
1932-1933	16.182.429	121	6.645.609	96	22.828.038	112
1933-1934	16.334.122	122	6.367.557	92	22.701.679	112
1934-1935	16.916.116	127	5.962.965	86	22.879.081	113
1935-1936	17.596.412	132	5.667.346	82	23.263.758	115
1936-1937	19.010.489	142	5.908.676	85	24.819.165	122

Atatürk Dönemi Eğitimdeki Gelişimin Genel Bir Değerlendirilmesi

Cumhuriyet ile birlikte Atatürk'ün önderliğinde ulusal, laik ve çağdaş bir eğitim politikası ve felsefesi oluşturulmuştur. Atatürk'ün eğitimle ilgili ortaya koyduğu düşünceler çerçevesinde gerçekleştirilen eğitimdeki atılımlar, toplumun temel gereksinimini büyük ölçüde karşılamıştır. Aynı zamanda modern, yaygın, disiplinli, parasız ve karma olan eğitim-öğretim uygulamaları sayesinde, eğitimin nicelik ve nitelik gelişmesi sağlanmıştır. Eğitim-Öğretim de sağlanan birlikten ve eğitim işlerinin tamamen devletin denetimi altına alınmasından sonra çıkarılan yeni kanun ve yönetmeliklerle yeni bir ulusal eğitim-öğretim sistemi oluşturulmuştur. Harf devrimi, Türk Tarihi ve Diline yönelik çalışmalar, yeni açılan ilk, orta, lise ve yükseköğretim kurumları ve mevcutların yenilenmesi, çok sayıda yabancı uzmanların getirilmesi ve yurt dışına uzman insan yetiştirmek için öğrencilerin gönderilmesi ve fedakâr Türk halkının eğitime olan büyük isteği sayesinde on beş yıllık kısa bir sürede Türkiye kalkınan, özgün ve çağdaş bir eğitime kavuşmayı başaran bir ülke olmuştur.

1938'e gelindiğinde eğitimin ilk, orta ve yükseköğretim düzeyinde de nicel olarak önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Eğitim kurumları Cumhuriyet öncesi ile kıyaslanmayacak ölçüde ülkenin hemen her yerinde yeniden kurulmuştur. Okuma-yazma seferberliği ile birlikte yürütülen okullaşma çabaları, bu okullarda öğrenim görececek öğrencilerin sayısını önemli ölçüde arttırmıştır. Ayrıca okulların gereksinimi olan öğretmenlerde kısa süre içinde öğretmen yetiştiren kurumlardan mezun olarak mevcut eğitim ordusuna katılmışlar ve Atatürkçü eğitimin birer uygulayıcıları olmuşlardır. Her ne kadar Atatürk döneminde hem niceliksel hem de niteliksel olarak eğitim kurumlarının sayısında, öğretmenlerin ve öğrencilerin sayısında büyük bir artış sağlanmış ise de bu asla yeterli olmamıştır. Özellikle ilköğretim alanındaki sayısal artışlar yeterli görülmemiştir. Çünkü köylere henüz yeterince eğitim

götürülemediği ve köyde çalışacak nitelikte ve sayıda öğretmen yetiştirilemediği. Mevcut okullardan mezun olan öğretmenler ancak şehir ve kasabalardaki okulların gereksinimlerini karşılayabiliyorlardı. Ayrıca bu öğretmenler köylerde açılan okullarda çalışmak istemiyorlardı. Milletimizin % 75'ini kapsayan köy halkını uyandıracak, aydınlatacak ve iyi üretici, bilgili insan yapacak öğretmeni, köy koşullarına uygun olarak yetiştirmek için güdülmeye gereken yöntem henüz bulunamamıştı. Bu açıdan 1935'te Reşit GALİP'in bakanlığı sırasında kurulan Köy İşleri Komisyonu, "Köy Eğitimi"nin ana ilkelerini belirten önemli bir rapor hazırlar; bu gerekçelere dayanarak Saffet ARIKAN'ın bakanlığı sırasında 1937 çıkarılan "Köy Eğitimcileri Kanununu" ile öğretmen denemesine girişilir ve olumlu sonuç alınca da Hasan Ali YÜCEL'in bakanlığı sırasında, 17 Nisan 1940'da ünlü Köy Enstitüleri denemesi başlatılır. İlk başta bütün yurdu kapsamak üzere 14 köy enstitüsü açılır, sonradan sayıları 21 e kadar çıkar.

Atatürk döneminde ortaöğretim kurumlarına da büyük önem verilmiştir. 1926-1927 eğitim-öğretim döneminden itibaren karma eğitim uygulanmaya başlanmıştır. Yeni ders programları ve müfredatı hazırlanmıştır. Yeni ders kitapları yazılmıştır. Liselerde ilk defa sosyoloji dersi okutulmaya başlanmıştır.

İleri ülkelere göre ciddi bir fen öğretimini, birkaç yüzyıllık bir gecikmeyle başlatan Türk Milleti, mevcut bilgi birikimini kısa sürede özümlemek ve temel bilimlerdeki hızlı gelişmelere ayak uydurabilmek için Fen öğretimi programlarını sürekli olarak değiştirmek, geliştirmek ve çeşitlendirmek zorunda kalmıştır. Fen programlarıyla ilgili reformun ön çalışmasını 1933'de orta öğretim Genel Müdürü olan Hasan Ali Yücel'in yaptığını 1938'de yayımladığı "Türkiye'de Orta Öğretim" adlı yapıtından anlıyoruz. Fen programlarıyla ilgili reform çalışmalarında önce Fransa ve Almanya'nın, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da A.B.D' nin örnek alındığını görüyoruz.

Yükseköğretimde de büyük gelişmeler sağlanmıştır. Atatürk ilke ve devrimlerinin dayanaklarını oluşturmak, yurt geneline yaymak, kökleştirmek ve çağdaşlığın, bilimin ve aydınlanmanın ifadesi olan bu ilkelerin yılmaz savunuculuğunu yapmak üzere temeli bizzat yüce Atatürk tarafından atılan Anadolu'daki ilk üniversitemiz Ankara Üniversitesi'dir. Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde o yıllarda görev yapmak için Atatürk tarafında çağrılan ünlü ve çok değerli Alman bilim adamları Türkiye'de üniversite kavramının toplum bilincine oturmasında, üniversite kültürünün ve etiğinin yerleşmesinde, yeni bilim adamlarının yetişmesinde çok büyük katkıları olmuştur.

Gerçekten o günün koşulları içinde Atatürk'ün başlattığı eğitim seferberliği ile Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk on beş yılında başarılanlar bir devrim tarihinin unutulmaması gereken başarılarıdır. Gayet planlı-programlı ve sağlam adımlarla yürütülen çağdaş eğitim

gelişmelerinin birtakım temel ilkelere sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’de kalkınmanın ve çağdaşlaşmanın itici gücünü oluşturan Atatürkçü eğitim ne batının ne de doğunun etkisinde olmuş, gerçeklere dayalı ulusal kültürümüze uygun, aklın ve bilimin öncülüğünde gerçekçi ve uygulanabilirdir. On beş yıl içinde gerçekleştirilenler tarihte hiçbir faninin yaptıkları ile kıyaslanmayacak kadar muhteşem eserlerdir. Ünlü tarihçi Arnold Tonbee diyor ki: “ Öyle bir an düşünün ki Batı dünyamızda Rönesans, Reform, onikinci yüzyıl sonunun bilimsel ve kültürel ihtilalı ve endüstriyel devrimlerin hepsi bir insan hayatının içine yığılmış olsun... İşte Atatürk bu kadar kısa bir süre içinde ve hiçbir ülkede uygulanmamış en ihtilalcı bir programı gerçekleştirdi.” Türk devriminin toplumca benimsenmesi, düşünce değişiminin gerçekleşmesine bağlı idi. Bu değişimi yaygınlaştırmanın amacı da hep eğitim olmuştur. Devrimin amacına uygun eğitim sisteminde yetişecek kuşaklar ancak devrimin yaşam güvencesidir. Eğitimin ilk hedefi % 90 okuma- yazma bilmeyen bir toplumu okur-yazar yapmaktı. Bunun % 100’e yakını köyde oturmakta idi. Sadece okur-yazar yapmak da toplumun sorununu çözmüyordu. Halkı düşünsel açıdan da geliştirecek gerekli önlemlerin alınması gerekiyordu.

Bu kaçınılmaz noktalar Atatürk’ün döneminde olduğu gibi ondan sonraki on yıl boyunca da izlenen eğitim politikasına damgasını vurmuştur. Bunlardan biri köylü ve köy çocuğunun eğitilmesiydi. Bu amaçla Köy Enstitüleri açıldı. Türkiye tarıma dayalı bir ülke olduğundan dolayı, kırsal kesimde ailenin iç gücüne büyük katkısı olan çocukların eğitilebilmesini olanaklı kılmak için okulu onların ayağına getirmekten başka çare yoktu. Bu noktadan hareketle Köy Enstitüleri projesi ortaya çıktı. Bu, eğitimin kırsal kesimde yaygınlaştırılarak Anadolu’nun canlandırılması demektir. Bu sayede binlerce zeki köy çocuğu köyde kalıp çoban veya ağanın ırgatı olmaktan kurtulup köylerde öğretmen olma şansını elde ettiler. Bunlar arasından büyük şairler, yazarlar, romancılar, bilim insanları çıktı. Atatürkçü eğitimin en iyi uygulama alanı bulunduğu Köy Enstitüleri ne yazık ki, köylünün uyanmasından ve köy çocuklarının okuyup bilinçlenmesinden korkanlar, kişisel çıkarları ağır basanlar, CHP iktidarına ve Türk Devrimine karşı olanlar bir araya geldiler ve II. Dünya Savaşı’nın getirdiği bunalımdan da yararlanarak, türlü asılsız iftiralarla suçladıkları eğitim kurumunun sonunu getirmek üzere seferber oldular. Özellikle DP ‘nin kurulmasından sonra seslerini TBMM de de duyurdular. Türkiye’de laik, ezbercilikten uzak bilimsel eğitimi, öğrencilerin de yönetime katıldığı demokratik sistemiyle iyice yaygınlaştıran enstitüler, çok partili döneme geçiş aşamasında muhalefet tarafından ulusal eğitimin bir parçası değil, iktidar partisinin bir organıymışçasına eleştirildiler. Bu okullarda komünizm propagandası yapıldığı, kız ve erkek öğrencilerin bir arada okumalarının Türk ahlak ve geleneklerine aykırı olduğu gibi sudan

bahanelerle 1954'te Köy Enstitüleri 6234 No'lu yasa ile ilk öğretmen okullarına dönüştürüldüler. Bu konuda daha ayrıntılı bilgiyi, Kaynak(10,12) de bulabilirsiniz.

1940'ların sonuna kadar Atatürkçü Eğitimden ödün verilmeden uygulamanın sürdürüldüğünü görüyoruz. Çok partili düzene geçildikten sonra laik eğitimden, öğretim birliğinden ödünler verilmeye başlandı. Okullara din dersleri yeniden kondu. Kuran kursları ve gereksinimin çok üstünde olan İmam Hatip Liseleri (İHL) açıldı. Her iktidar bir öncekilerden daha fazla İHL açmakla övünür hale geldiler. Laiklikle ve öğretim birliğiyle bağdaşmayan bir anlayışla 1982 Anayasasına ilk ve orta öğretim programlarına zorunlu din dersi konularak eğitimin dinselleştirilmesine hız verildi. Bu gün İHL sinin sayısı laik eğitim veren liselerin sayısından az değildir. Bunun sonucu ülkemizde üniversite öğrencileri bir süre farklı iki kaynağa dayanır hale gelmişti: Birincisi laik liseler; diğeri din eğitimine dayalı İmam Hatip Liseleri. Böylece Öğretim Birliği yasasına ve ilkesine uyulmamış, Osmanlının son döneminde görülmüş olan öğretimde ikilik sorunu yeniden hortlatılmıştır. Mevcut iktidarda bugün bunun nimetlerinden yararlanarak halktan aldığı güçle ülkeyi istediği gibi yönetmekte ve eğitimin dinselleştirilmesi politikasını adım adım sürdürmektedir.

Oysa laik ve bilimsel eğitim anlayışıyla verilen öğretim birliği, Cumhuriyet Eğitimi'nin temelidir. Bu temel yok edilemez ve yok edilmesine izin verilemez. Çünkü anayasal güvence altına alınmıştır. Ayrıca Milli Eğitim Temel Kanununa göre de eğitimin, öğretim birliği içerisinde laiklik ilkesine uygun olarak verilmesi zorunludur. Ancak anayasal koruma altındaki yasalar, küflü raflarda dokunulmadan bekletilme şeklinde olmamalı ve uygulanırlığını sağlamak gerekmektedir. Ne yazık ki, 1950'den bu yana gelen çoğu iktidarlar Atatürk devrimlerinden ödün üstüne ödün vermişlerdir. Uyguladıkları yanlı ve yanlış eğitim politikalarıyla, Cumhuriyet'in temel değerlerine yeterince önem vermeyen, bir takım yeni amaçlar doğrultusunda yeni bir kuşak yetiştirilmek istenmiştir. Bunu yaparken de Anayasayı ve yasaları çiğnemekten geri durmamışlardır. Bu doğrultudaki değişim, ne yazık ki günümüze kadar arada bir hızı azalsa da, devam edip gelmiştir. Günümüzde de, özellikle mevcut iktidar döneminde büyük bir ivme kazanmıştır. Bunun sonucunda eğitim sistemimiz artık gittikçe içinden çıkılmaz bir hal almış bulunmaktadır. Halkımız da bu duruma ne yazık ki, seyirci kalmaktadır.

Tüm bu sorunların üstesinden gelebilmek için toplumdaki laik kitlenin örgütlenerek, örgütlü bir demokratik mücadeleyi hemen başlatması gerekmektedir. Bu konuda tüm gerçek Atatürkçü aydınlara ve medyaya büyük görevler düşmektedir. Çevremizi bu konularda aydınlatma ve halkımızı da biliçlendirme çalışmalarımıza hız ve güç vermeliyiz. Atatürk'ün ideallerini gerçekleştirecek iktidarlara kavuşuncaya kadar bu mücadeleyi yılmadan, usanmadan sürdürmek zorundayız. Ancak bu şekilde eğitim sorunumuzu çağdaş bir anlayışla, bilimin yol

göstericiliğinde çözmemiz mümkün olabilir. Atatürk'ün ortaya koyduğu laik, ulusal, pozitivist eğitim ilkeleri doğrultusunda eğitim sistemimizi ancak bu sayede yeniden yapılandırabiliriz.

Son olarak şunu vurgulamak istiyorum: Ülkemiz bugünlerde çok tehlikeli bir yol kavşağına gelmiş bulunmaktadır. Ya çağdaş değerlerle, çağdaş uygarlık yolunda ilerleyeceğiz; ya da ortaçağ karanlığına geri dönecek, sıradan bir toplum olarak yaşamaya mahkum olacağız. Atatürk'ün 22 Eylül 1924'de söylediği şu sözleri hiç unutmamız gerekir: **"...medeniyetin kudret ve yüceliği karşısında çağdışı kalmış zihniyetlerle, ilkel boş inançlarla yürümeye çalışan milletler yok olmaya veya hiç olmazsa esir olmaya ve aşağılanmaya mahkumdurlar."** Usü özgürleştirmek, çağdaş, demokratik topluma ulaşabilmek için laikliğe ve bilime dayalı kültür ve eğitim reformlarını yeniden başlatmaya büyük gereksinim vardır. Ortaçağ karanlığına karşı aydınlığın üstünlüğünü ve etkisini gerçekleştirmek zorundayız. Bunun için Atatürkçü eğitime tam bir dönüş yapmamız gerekmektedir. Yoksa çağdaş toplum ve gerçek demokrasi, insan hakları, çağdaş üretim ve bölüşüm, hakça bir düzen, özgür düşünce birer tatlı özlem olarak içimizde kalmaya mahkumdur.

Atatürk ulusumuzun yetiştirdiği müstesna bir insandır. Türk toplumunun temelini oluşturan bir bilinç, bir ilerleme, bir ulusal birlik simgesidir. O'nun bizlere verdiği pozitif enerji ile önümüze çıkan bütün güçlüklerin üstesinden gelebileceğimize inanmalıyız. Bir uygarlık bilgesi olan Atatürk, gelecekteki daha nice bin yıllarda da kurduğu cumhuriyetle birlikte düşünceleriyle yaşayacaktır ve hep çağdaş kalacaktır. Evet Atatürk ülküsü hep içimizde yaşayacaktır ama O'nun kurduğu laik cumhuriyetimizin çağdaş kalması, O'nun bizlere verdiği Cumhuriyeti koruma ve kollama görevimizi yerine getirmemize bağlıdır. Atatürk, **"Devrimin hedefini kavramış olanlar, daima onu muhafazaya muktedir olacaklardır"** demişti. Atatürk'ün bu inancını boşa çıkarmamak hepimizin birinci görevi olmalıdır.

Türk ulusunun ilerideki büyük başarısı, Atatürk'ün eğitim ilkeleri ışığında yetiştirilecek, Atatürk'ün eğitim anlayışını geliştirecek ve pekiştirecek idealist gençlerle ve onları yetiştiren nitelikli öğretmenlerle olacaktır. Toplumumuzu asırlardır geri bırakan çağdışı düşünceleri ve onun savunucularını kesin olarak saf dışı etmeden, aklın inançtan-bilimin dinden bağımsızlaşması sağlanmadan, Atatürk'ün gösterdiği hedeflere ulaşmak hep bir hayal olarak kalacaktır.

Teşekkür: Bu makalenin yazımında ve tabloların düzenlenmesinde katkılarından dolayı öğrencilerim Uzman Fizikçi Emrumiye ARLI ve Doktora öğrencisi Mehtap DEMİR'e teşekkürlerimi sunarım.

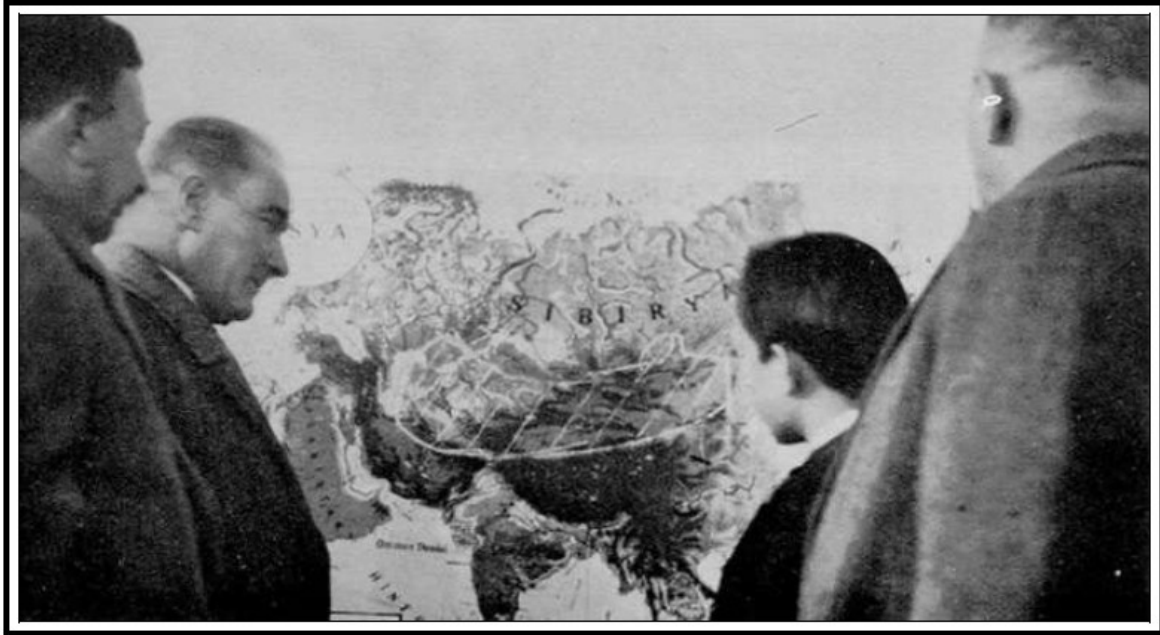
KAYNAKLAR

1. Prof. Dr. Süleyman BOZDEMİR, “Atatürkçü Eğitimin ve O’nun Öğretmeninin nitelikleri Üzerine Temel Bir Araştırma” Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 2, 1988.
2. Prof. Dr. Mahmut TEZCAN, “Atatürk ve Eğitim” Gündoğan Yayınları, 1992.
3. Galip KARAGÖZOĞLU, “Atatürk’ün Eğitim Savaşı” Atatürk Araştırma Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, kasım 1985.
4. Howard WILSON, “Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk” Çeviren: İlhan BAŞGÖZ, Dost Yayınları Sayı 66.
5. Prof. Dr. Ziya BURSALIOĞLU, “Atatürk Dönemi Eğitim Politikası” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:513.
6. “Çeşitli Cepheleriyle Atatürk”, Robert Kolej Yayınları I, 1964.
7. Prof. Dr. Yahya Akyüz, “Atatürk ve Eğitim”, Atatürk Araştırma Merkezi Atatürkçü Düşünce El Kitabı. ANKARA,1998.
8. Prof. Dr. Seçil Karal Akgün “Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı sırasında Köy Enstitülerinin Açılması ve Dünya Klasiklerinin Türkçeye Çevrilmesi”.Yeniden İmece Dergisi, Sayı:22, Mart 2009.
9. Bahattin Demirtaş “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler” Akademik Bakış, 156 cilt 1, Sayı 2, 2008
10. Prof. Dr. Süleyman Bozdemir, “Atatürk ve Eğitim: Cumhuriyet Döneminde Eğitimdeki Gelişmeler”, ERDEM DERGİSİ, Cilt:11,Sayı:32 Eylül 1998.
11. ,Dr. Nilgün Nurhan Kara “Atatürk ve Eğitim”, Ege Üniv. Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi Bölümü.
12. Prof. Dr. Eralp Özgen, “Cumhuriyet Döneminde Eğitim Siyasetimiz”Türkiye Barolar Birliği Başkanı.
13. Yrd. Doç. Cengiz Dönmez, “Atatürk ve Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim”, Gazi Üniv. Gazi Eğitim Fak.

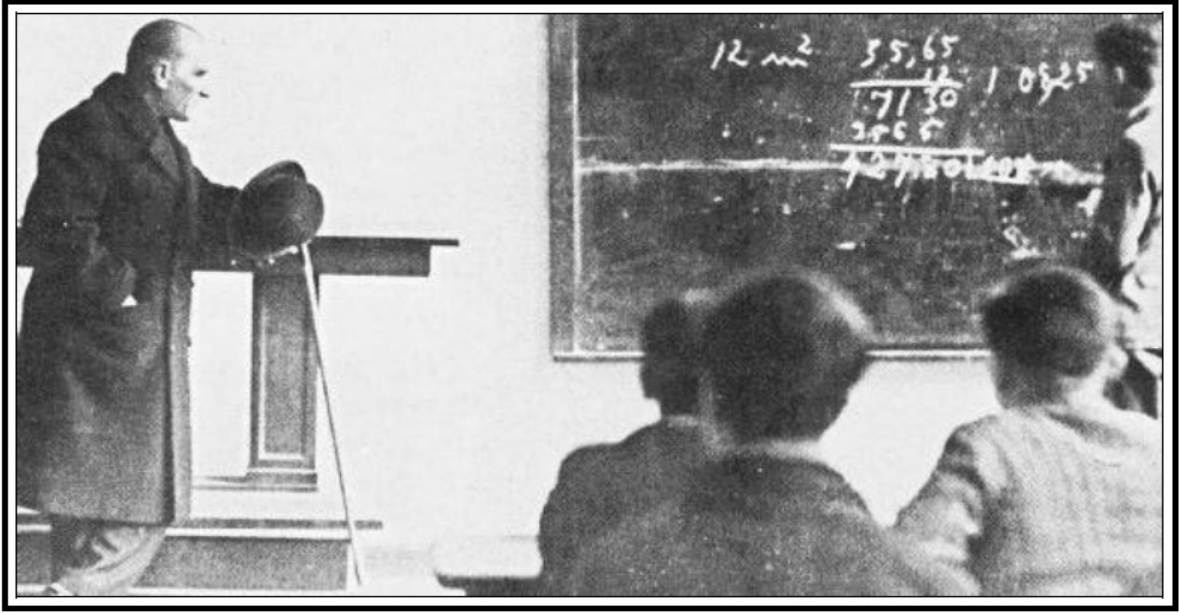
Atatürk'ün Eğitim Etkinliklerine Tanıklık Eden Fotoğraflar

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, yeni Türk harflerini halka bizzat öğretirken (20.09.1928)

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Samsun Lisesinde tarih dersinde (26 Kasım 1930)

Atatürk, İzmir Erkek (Atatürk) Lisesi'nde Matematik Dersini İzlerken, 1 Şubat 1931

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Pertek'te Öğrencilerle Konuşurken (17 Kasım 1937)

*Cumhurbaşkanı Atatürk, Nazilli'de öğrencilerle
(9 Ekim 1937)*